

Öt év Szigligeti Ede életéből.

Irta : SOLT ANDOR.

Báró Orczy Bódog két és fél éves igazgatósága a Nemzeti Színház történetének egyik legsötétebb korszaka volt. A művelt, jószándékú magnást kezdetben a közönség is, meg a kritika is kedvezően fogadta, rövidesen kiderült azonban, hogy sem érzeke, sem képessége nincs a színház vezetéséhez. Orczy muzsikus lélek volt, Liszt Ferenc híve és barátja, s egyedül az opera érdekelte; a drámával meg az adminisztrációval nem sokat törődött. Így történt, hogy a prózai játékrend egészen elszürkült, a színház belső élete pedig ijesztően lezüllett: a rend és a fegyelem meglazult, egyik személyi botrány a másikat követte, a gazdasági ügyvitelben súlyos szabálytalanságok történtek, a deficit napról napra nőtt. A sajtóban, sőt még a parlamentben is egymást érték a támadások, úgyhogy Orczy a közvélemény nyomása következtében 1873. márciusában benyújtotta lemondását. Gr. Szapáry Gyula belügyminiszter ekkor — átmeneti megoldásként — egy triumvirátust állított a színház élére: Szigligeti Edét az általános igazgatói adminisztratív teendők mellett a drámai, Erkel Ferencet az operai szak vezetésével bízta meg, kettejük fölé pedig Ribáry József belügyminiszteri tanácsost nevezte ki közvetlen felügyelőként. Szigligeti 1873. március 31-én vette át hivatalát távozó elődjétől, s ezzel új fejezet kezdődött mind az ő, mind a színház életében.

Szigligeti, noha megbízása csak bizonytalan időre szólt, s az első három hónapban sem ő, sem Erkel nem kapott külön fizetést, nagy buzgalommal fogott hozzá a munkához. Helyzete nem volt könnyű, Orczy mindent a legnagyobb rendtelenségben hagyott hátra. A pénztár lezárásánál tetemes hiány mutatkozott, a Radnótfáy-alapról évok óta nem készült szabályszerű elszámolás, a díszlet- és ruhatár olyan siralmas állapotban volt, hogy Szigligeti külön felülvizsgáló bizottság kiküldetését kérte,¹ a költségvetés egyensúlyát egyrészt több évre szóló indokolatlanul magas operai szerződések, másrészt kifizetetlen szállítószámlák fenyegették felborulással. Csak kitarató, aprólékos munkával lehetett lassanként rendet teremteni ebben a dzsungelben. Szigligeti mindenek előtt új szabályzatot rendszeresített a pénztárnoki, a gazdasági, az ellenőri és a jegykezelési teendők terén, majd igyekezett szabadulni Orczy terhes szerződéseitől, végül pedig céltudatos műsorpolitikával törekedett a színház anyagi és erkölcsi helyzetét emelni. Nem szegték kedvét az olyan váratlan akadályok sem, mint az 1873-i „krach” nyomán mutatkozó pangás, a Kerepesi-út rendezése, vérhasjárvány, nyári hőség következtében beállott kényszerzűnet, stb. Sikerült is két év alatt a deficitet 75.000 forintról 27.000-re csökkenteni, ugyanakkor, amikor az eredeti és a klasszikus művek előadása 26%-al emelkedett, a darabo-

¹ Pukánszky Kádár Jolán: *A Nemzeti Színház százéves története*. II. köt. 1938. 451. s. k. II.

kat pedig hasonlíthatatlanul fényesebben állították ki, mint a multban.² S bizonyára még kedvezőbb eredményt lehetett volna elérni, ha nem korlátozza Szigligeti tevékenységét megbízatásának ideiglenes jellege. Különösen a személyi ügyekben került sokszor nehéz helyzetbe: volt kartársaival szemben kellett a színház érdekeit érvényesítenie egy olyan állásban, amely sem a tekintély, sem a bizalom emelésére nem volt alkalmas. Maga Szigligeti mutatott rá erre a visszásságra; már 1873. őszén sürgette az igazgatói állás végleges betöltését, a kormányzat azonban egyre halogatta a döntést. Szigligetinél alkalmasabb egyént keresve sem találhattak volna, kinevezését pedig nem tartották égetően fontosnak. Az illetékes tényezők langyos magatartása nagyon is érthető: Szigligeti sohasem politizált, állását nem kötötte egyik vagy másik párt szekeréhez, ezért azután senki sem állt ki melléje személyének teljes súlyával — hozzáértés, becsületesség, munkateljesítmény önmagukban kevésnek bizonyultak egy közintézeti vezetőállás elnyeréséhez De befolyásolhatta a kormányzatot egyes körök meg-megújuló támadása irónk ellen. Az élet örök törvényszerűségei ezúttal is érvényesültek: a fiatal nemzedék szemében szálka volt már az „örög“ Szigligeti. Eleinte csak itt-ott hallatszott egy-egy ellenzéki hang: Rákosi Jenő már a triumvirátus kinevezésekor is abbéli óhaját fejezte ki, hogy a színház vezetése bízassék friss erőre; br. Jósika Kálmán 1874 tavaszán ajánlgatta Szigligeti távozását a színház éléről. 1875 elején azután az egész sajtó hullámmáza jött, s erőlesen sürgette a Nemzeti Színház ügyeinek végleges tisztázását. A „Jelenkor“ a Szigligeti-régime tarthatatlanságát hangoztatta, a „Közérdek“ támadó leveleket közölt, a „Reform“ hasábjain Pázmány Dénes — ki csak nemrégiben sült fel hivatlan prókátorságával a francia szerzők jogdíja ügyében³ — cikkezett s Dobsz Lajost javasolta az igazgatói székbe. Ezt a megoldást a „Pesti Napló“ is helyeselte, egyedül a „Hon“ hangoztatta Szigligeti érdemeit — Jókai már Orczy bukása idejében is cikksorozatban szállt síkra régi barátja mellett, s most sem hagyta őt cserben. Közben márc. 2-án lemondott a Bittó-kormány, a király Wenckheim Bélát nevezte ki miniszterelnöknek, s az új belügyminiszter, Tisza Kálmán márc. 20-án br. Podmaniczky Frigyeset kormánybiztosként azzal a feladattal bízta meg, hogy a Ribáry—Szigligeti—Erkel igazgatás ellen hozott vádakat vizsgálja ki, s tegye meg a szükséges intézkedéseket.⁴

Podmaniczky menten munkához látott s május végén terjedelmes jelentésben foglalta össze tapasztalatait és javaslatait. Az ellenpárt kénytelen volt elhallgatni — a tények teljes mértékben igazolták Szigligeti eddigi működését, Podmaniczky egyedül őt tartotta alkalmasnak a színház további vezetésére. Tisza Kálmán elfogadta a felterjesztést: a „Budapesti Közlöny“ 1875. jún. 29. száma hozta br. Podmaniczky Frigyes intendánsi kinevezését, egyben azt a belügyminiszteri leiratot, mely az 1875/76. évi költségvetés és az 1873-i ankét által kidolgozott szabályrendelet jóváhagyása mellett megbízta az intendánst, hogy „Szigligeti Ede úrral, mint a nemzeti színháznak a fentebb megerősített szabályrendelet alapján és az ott körülírott hatáskörrel kinevezett drámai és

² Ld. Szigligeti előterjesztését br. Podmaniczky Frigyeshez: Hon. 1875. máj. 26. és köv. sz.

³ Pukánszky Kádár Jolán id. m. 464. s k. II.

⁴ U. o. 470—71. l.

administratív igazgatójával a szerződést a bemutatott és itt visszacsatolt min-tázat szerint egyelőre három évre kösse meg".⁵ Ezzel Szigligeti 41 évi szakadatlan hűséges munkássága után elérte azt a legmagasabb polgári állást, amely előtte nyitva állt.

Örült-e a kinevezésnek, boldog volt-e? Tudjuk, hogy hiúság nem bántotta, cím és rang, társadalmi dicsőség nem kápráztatta; mint író sokkal magasabbra emelkedett már: egy egész nemzet elismerten legnagyobb élő drámaírója volt. Mindenestére jogos megelégedés tölthette el: vezetője lett annak az országos intézménynek, melynek kapuján négy évtizeddel előbb szorongó szívvel lépett be mint színészújonc. Eddig mások utasítását, mások tervét kellett engedelmesen végrehajtania. még akkor is, ha érezte, hogy ő jobban tudná a színházat vezetni. Senki nálánál alaposabban nem ismerte színi viszonyainkat, hiszen a magyar dráma és a magyar színház ügye a harmincas évek vége óta válhatatlanul egybeforrott személyével, — mégis hányszor kellett tűrnie műkedvelő főnökök packázását, hivatlan nagyvágók kritikáját, hányszor kellett saját művészi önérzete és becsvágya, személyes érdeke ellen escelednie felsőbb utasításra, kistisztviselői fizetésért. Most végre parancsnoka lett annak a hajónak, amely nélküle már rég zátonyra futott volna. S mindezt önmagának köszönhette. A Nemzeti Színház addigi vezetői társadalmi és politikai előkelőségek voltak, akik személyes kapcsolataik révén kerültek az igazgatói székbe — Szigligeti a maga erejéből küzdötte fel magát erre a polera, a Nemzeti Színház történetében ő az első színész, akit tehetsége és szorgalma az igazgatói állásra emelt.

Igaz, most sem kapott teljesen független hatáskört, mert intendánst rendelték föléje; a tényleges hatalom azonban az övé volt, s a gavallér báró minden intézkedését helybenhagyta, személyének és állásának teljes erkölcsi súlyával támogatva munkáját. Az anyagiakat illetőleg sem panaszkodhatott: mint igazgató évi 3000 ft. fizetést húzott; ez s írói tiszteletdíjai szép jövedelmet biztosítottak neki. Most már hozzáfoghatott saját anyagi ügyeinek rendezéséhez is, a független, nyugodt élet rég óhajtott reménye beteljesedni látszott. Az, amiért egész életében küzdött és szenvedett: családjának jóléte immár biztosítva volt.

Gyermekei egyre kevesebb gondot, egyre több örömet okoztak. Legidősebb leánya, Mária pártában maradt. Derék, csendes teremtés volt. Otthon nemesak a háztartásban segített, hanem apja magánügyeiben a titkári teendőket is ellátta — a „mi kancellistánk“, így nevezte őt Szigligeti tréfásan. Mikor hugai férjhez mentek s gyereket vártak, hozzájuk költözött hetekre, hónapokra, s ápolta őket szeretettel, odaadással. Anna és Aranka után most a másik két leány is főkötő alá került. Jolán, a „papa kedvence“, még 1875-ben kilépett a Nemzeti Színház kötelékéből; búcsúfellepte jún. 4-én volt a *Tűcsök*-ben, Birchpfeiffer népszerű darabjában, — ebben lépett annak idején először a világot jelentő deszkákra. Úgyes, eleven, kedélyes színésznő volt, a kacér komornák szerencsés ábrázolója; Mendelssolm zenéje az ő Puckját idézi a párizsi szaló-nokban forgoló Jósth Zsigmond emlékeztetőbe.⁶ Jún. 8-án esküdött örök hűsé- get Hutiray Ferencnek, gr. Károlyi Gyula gazdatisztjének; a fiatal pár az arad-megyei Simándra költözött, itt látogatta meg őket Szigligeti még ez év júliu-sában.

⁵ U. o. 477. l.

⁶ *Justh Zsigmond naplója*, 1940. 207. l.

Ferike, a legkisebb leány, 1873-ban végezte a szini tanodát, s eleinte Miklósy Gyula istvántéri színházában működött, majd 1874. márciusában a Nemzetihez szerződött. Szép hangja, értelmes, kifejező játéka volt, a kritika csupán kis termetét és a szívből jövő melegség hiányát róta fel hibájaként. 1875. dec. 1-ével azonban ő is megvált a Nemzeti Színházról; Bécsbe költözött s német színésznőnek képezte ki magát, talán Bulyovszkyné Szilágyi Lilla példája ösztönözte. Szép sikerei voltak Svájcban és Németországban, még Amerikába is hívták 8000 dollárral, a gondos apa azonban lebeszélte erről. „Oly messze idegenek közt — tengeri betegség — kívül menne — s van-e elég garancia?” — így aggodalmaskodott Szigligeti, s Ferike hallgatott a tanácsra, mert tudta, hogy apja csak a legjobbat akarja. 1877-ben azután ő is a házi tűzhelynél találta meg boldogságát: dec. 10-én vezette oltárhoz Mudrony Soma országgyűlési képviselő, a magyar iparügy kiváló szakembere.

A fiúkkal már kevesebb szerencséje volt Szigligetinek. Jóska, az idősebbik, mint komikus hanyódott vidéki színtársulatoknál; 1877-ben ő is megházasodott, Pálmai Ilkát vette feleségül. Móric, a legkisebb gyerek, a keszthelyi Gazdasági Akadémián folytatta tanulmányait, alighanem Hutiray biztatására. Sohasem volt inyére a tanulás, — apja, kibén az objektivitást még a szülői szeretet sem tudta elhomályosítani, „iskolaketerülő fráternek“ nevezte egyik levelében.

A személyes ellen- és rokonszenven felülemelkedő tárgyilagosság jellemezte Szigligeti igazgatói magatartását is. A személyzet szerette őt, mert igazságos és méltányos volt; a tagokkal való érintkezésben talán kelleténél szárazabb és ridegebb hangot ütött meg, társalgási nyájjasság helyett csak pedáns udvariasságot tanusított,⁷ viszont így jobban megőrizhette pártatlanságát. Igazságérzetére jellemző anekdotát örökített meg Jókai.⁸ Szigligetiéknek jó barátja volt Mocsonyi Mihályné, dúsgazdag pesti polgárasszony. Ő adta a pénzt kölcsönbe ahhoz a nyári lakhoz, amelyet Szigligeti a Svábhegyen építtetett. Még az ötvenes években történt, hogy Mocsonyiné fivérét ennek házmestere ingerültségében késsel meggyilkolta, s mivel a bős ember a Nemzeti Színház kapusa is volt, Szigligetit — ki akkor a színház titkára volt — erkölcsi bizonyítvány kiállítására hívta fel a vizsgálóbíró. Szigligeti a tettést különösen becsületos, józanéletűnek ismerte, s csak azt bizonyíthatta. E miatt aztán elvesztette Mocsonyiné barátságát, a nyaralót is el kellett adnia, hogy megfizethesse az adósságot. Szigligetinek fáj az eset, de azt mondta: „Sajnálom, de mást, mint ami igaz, nem bizonyíthatok. Ha az én testvéremet ölte volna meg, akkor sem tudnék mást bizonyítani.“

Így vezette a rábízott színházat is: sohasem a személyt, mindig az ügyet nézte. Hivatalát a legnagyobb pontossággal és lelkiismeretességgel látta el; minden délelőtt a színházban volt, drámai napon este is; ha beteg volt, még ágyban is a benyújtott drámák kéziratát olvasgatta.

Az 1873/74. és 1874/75. évadban a hagyományos műfajstílusban állította össze a játékrendet, úgy azonban, hogy az eredeti és a klasszikus drámák lassanként túlsúlyba kerültek. Erre az időszakra esett — csak a jelentősebbeket említve — a *Csók* (Dóczi Lajos), a *Krakkói barátok*, a *Szerelmem iskolája*, a

⁷ Ld. Podmaniczky Frigyes jellemzését Pukánszkyne Kádár Jolán id. m.-ban. 474. l.

⁸ Vasárnapi Ujság 1878. 4. sz. és Petőfi Társaság Lapja 1878. 4. sz.

Ripacos Pista dolmánya (Rákosi Jenő), a *Kornélia* (Toldy István), a *Kincskeresők* (Kazár Emil), a *Székelýföldön* (Berczik Árpád), valamint a *Revizor* (Gogoly), az *Alphonse úr* (Dumas), a *Sakk a királynak* (Schauffert), a *Nők iskolája*, a *Kénytelen házasság*, a *Sganarelle* (Molière) bemutatója; a Shakespeare-kultusz a *Téli regével*, a *Viharral* és a *III. Richárdal* bővült — utóbbit Szigligeti fordításában adta ki a Kisfaludy-Társaság. Mindezt azonban messze túlszárnyalta az 1875. jan. 15-i bemutató: ekkor került színre *A falu rossza*, mint az 1874-i népszínmű-pályázat nyertese. Tóth Ede felfedezésében nagy része volt Szigligetinek: a bíráló bizottságban az ő elnöki szervezete szerezte meg a többséget *A falu rossza* számára. Abonyi Lajos *Panna asszony leánya* c. darabjával szemben. És Szigligeti volt az, aki Tóth Edének állást szorított a színháznál, hogy megmentse őt az irodalom számára. A segítség sajnos későn érkezett, de Szigligeti megmutatta, hogy nem elfogult ifjabb pályatársaival szemben.

Az mindenesetre a sors iróniája volt, hogy a népszínmű másodvirágzásának nem a Nemzeti Színház látta a hasznát. Mert mialatt *A falu rossza* első sikereit aratta, a Kerepesi-út túlsó végén már lázas sietséggel építették a főváros második állandó magyaryelvű kőszínházát, a Nemzeti fiatalabb testvérét, sok tekintetben vetélytársát: a Népszínházat. Szigligeti 1875. aug. 15-én kötötte meg Rákosi Jenővel azt a szerződést, amelynek értelmében három évre átengedte a népszínművek előadási jogát és teljes anyagát a Népszínháznak, míg ez lemondott a tragédiák és a magasabbrendű vígjátékok előadásáról. Nehéz szívvel válhatott meg Szigligeti legkedvesebb s legtöbb dicsőséget hozott alkotásaitól, viszont megkönnyítette helyzetét, hogy darabjainak egyrészt nem kellett a saját igazgatása alatt álló színházban adatnia. Egyesek persze tudni válték, hogy a Nemzeti Színház „igazgatósága“ rossz szemmel nézi Rákosiék vállalkozását. Rákosi Jenő tesz is rá célzásokat emlékirataiban, de nevek említése nélkül.⁹ Rosszakarát vagy irigység semmiesetre sem vezették Szigligetit; mikor Blaha Lujza 1875. szept. 20-án férjhez ment Soldos Sándor földbirtokoshoz, az osküvői ebéden éppen ő ürítette poharát a Népszínházra, mondván: „Az intézet megérdemli, hogy sokáig éljen.“ Pedig akkor még azt sem tudhatta, hogy a Népszínház harmadfél év alatt 3124 ft. 45 kr. tantiémet fog neki hozni. A Népszínház megnyitáig eltelt három hónap mindenesetre jó alkalom volt a búcsúzkodásra — az utolsó népszínmű-előadások a Nemzetiben telt házak előtt mentek végbe s azos ünneplésekre adtak alkalmat. Szept. 15-én a *Háromszéki lányok*, okt. 3-án a *Strike*, végül okt. 10-én *A szökött katona* ment utoljára azokon a deszkákon, amelyek számára íródtak.

A népszínmű kiesésével támadt úrt a műsorban Szigligeti a világirodalom klasszikus alkotásain kívül modern magyar darabokkal igyekezett kitölteni. Az irodalomtörténet ma is azt tanítja, hogy az első magyar társadalmi dráma, a *Proletárok*. — azonban Csiky Gergely érdemeinek kisebbítése nélkül megállapíthatjuk, hogy a társadalmi színműveket minálunk Szigligeti honosította meg. Már előzőleg, 1875 áprilisában, majd 1876-ban újra pályázatot hirdetett középfaú színműre és társadalmi szomorújátékra. Tóth Ede felkarolásával mar bobizonyította, hogy nem irigylí másoktól a babért, — most is ő avatta színpadi szerzővé Almási Tihamért (*Clarisse*), Bercsényi Bélát (*Gr. Dormándy Kál-*

⁹ *Emlékezések*. II. köt. é. n. 54—55. l.

mán). Csiky Gergelyt (*Jóslat*). Zichy Gézát (*A szerelem harca*). Csiky Gergely mindig kegyelettel emlékezett vissza Szigligetire, mesterének, jótevőjének nevezvén őt;¹⁰ még hálásabb lehetett Várady Antal, akinek *Iskarióthját* az Akadémia bírálatával szemben juttatta sikerhez.¹¹

A végleges igazgatóság éveire esett azután Sophokles *Antigone*, Shakespeare *Sok hűhó semmiért*, Racine *Phaedra*, Hugo *Hernani*, Schiller *A messzínai ara* c. művének bemutatója, illetőleg felújítása. A divatos külföldi írók közül elsősorban a franciákat szerepeltette (Sardou, Dumas, Coppée, Augier, Daudet, Labiche, Barrière, Feuillet, stb.), de helyet kapott a műsorban Björnson. Wilbrandt, Moser, Matthews és Verconsin 1—1 darabja is. Szigligeti éber figyelemmel kísérte a nemzeti és a nemzetközi irodalmi életet s lépést tartott a fejlődéssel. Fogékonyságára, szellemének frissességére jellemző Vasiliades újjörög drámaíró *Galatea* c. drámájának bemutatása,¹² valamint az, hogy a *Mátyás király lesz* újszerű rendezésével, meg néhány modern színpadi gép beszerzésével a Pesten járt meiningeni színtársulat stílusát utánozta. Az együtttest Vízvári Gyula, Bercsényi Béla, Kőrösmezey Gusztáv, Benedek Lajos, Földényi Béla. Tóth Imre és a színi tanodában felüínt új csillag: Márkus Emilia szerződtetésével egészítette ki; egyik legutolsó intézkedése szerint pedig 1878. ápr. 1 től kezdve újra Paulay Ede töltötte volna be a rendezői állást, aki mint az Orczykorszak egyik botrányának főhőse kénytelen volt erről az állásról lemondani. Mint adminisztratív igazgatónak része volt azonkívül az operai műsor összeállításában is: a *Mignon*, *A bolygó hollandi* és a *Rienzi*, az *Aida*, a *Carmen*, a *Sába királynője* és a *Varázsfuvola* bemutatása bizonyítja, hogy e tekintetben is helyes érzékkel járt el tisztében.

A Nemzeti Színház egyre bonyolultabb üzeme nagyon igénybevette Szigligeti munkacerejét. 1873 őszén lemondott a színi tanodai tanárságról, önálló alkotásra azonban így is alig jutott ideje, meg aztán a fiatalok féltékenységét sem kívánta provokálni. „Magam is drámaíró lévén, igyekeztem minél nagyobb önmegtágadást s önzetlenséget tanusítani... a Teleki- és népszínműi pályázattól egészen visszavonultam, talán korom, talán teendőim miatt nem juthatván azon hangulathoz, melyre szükségem volna, hogy darabot írhasak.”¹³ Azért ezek az évek sem multak el irodalmi események nélkül: volt Szigligetinek még régebről néhány elfogadott darabja a színháznál, most ezeknek a bemutatására került a sor. 1873. dec. 17-én ment először a *Valéria*. A színház nagy fénnyel hozta ki a drámát, s a befektetés nem is bizonyult hiábavalónak, mert a mű egyike lett a népszerűbb műsordaraboknak. Az 1874-i esztendő két bemutatója, az *Új világ* (márc. 6-án) és a *Háromszéki lányok* (okt. 30-án) már jóval kisebb sikert arattak.

Sokkal jelentősebb esemény volt a *Dráma és válfajai* c. munka megjelenése. Szigligetinek ez a dramaturgiája a színi tanodában tartott előadásokból nőtt ki. 1873 nyarán rendezte az anyagot sajtó alá, ez év szept. 24-én nyújtotta be a Kisfaludy-Társaságnak kiadás végett, a könyv 1874. máj. végén került ki a

¹⁰ Petőfi Társaság Lapja. 1878. 13. sz.

¹¹ Galamb Sándor: *A magyar dráma története*. I. köt. 1937. 84. l.

¹² V. ö. ebben a tárgyban levelezését Gyulai Pállal. IK. 1942.

¹³ Hon. 1875. id. sz.

nyomdából. A szakkörök elismeréssel fogadták a művet, de komoly, a könyvtudós célzatának megfelelő bírálát nem hangzott el: kerék hatvan esztendőnek kellett elmúlnia, míg irodalomtörténetírásunk figyelemben részesítette Szigligeti fejtegetéseit.¹⁴

Mihelyt azonban sikerült Szigligetinek a színház ügyeit rendbe hoznia, újra kézbevette az írótlalt. 1875. decemberében az 1868-i Nádasy-pályázaton megdícsért *Perényi Péter* dramatizálásával foglalkozott, a darab azonban már csak halála után került színre, akkor is töredékesen, a síremléke javára rendezett előadás egyik műsorszámaként. Vértosy Jenő¹⁵ is, Galamb Sándor¹⁶ is úgy sejtik, hogy a Balkán-háborúval kapcsolatosan fellángolt török-magyar barátság tette bemutatását időszerűtlenné. 1876 nyarán újra népszínművet írt, most már Rákosiék számára, *Kényes Bertók* címen. A Népszínház 1877. jan. 4-én mutatta be, mérsékelt sikerrel. A kritika szerint mögötte marad közepes hatású darabjainak; voltaképen nem is volt igazi népszínmű, csak vaudeville-szerű keret, amely egy csomó énekszám bemutatására adott alkalmat. Hasonló langyos fogadtatásban volt része a *IV. Béla* c. történeti tragédiának; ez a dráma már 1870-ben olynera a Teleki-díjat, színrehozatalát azonban többször is elhalasztották. A bemutatót csak félig telt ház nézte végig, s az előadás — noha Jászai Mari és Szigeti Imre vitték a főszerepeket — nem tudta az egyébként irodalmi igényű darab költői szándékait érvényre juttatni. A bemutatónak így mindössze az a jelentősége, hogy az utolsó volt írónk életében.

Az alkotókévd lassú elapadása azonban nemcsak a megnövekedett hivatali munkakörrel állt összefüggésben. Szigligeti 1874-ben hatvanadik életévét töltötte be, s a szakadatlan munka, a folytonos életküzdelen elkoztatta, kifárasztotta. Az 1877-i esztendő folyamán szemmel láthatólag megöregedett: haja és szakálla egészen megöszült, szája körül a sok keserű mosoly mély ráncot ásott. Betegkedni is kezdett: szívbaja támadt, sok csúnya rohamot kellett elcsinvednie. Kedélye is megromlott. Eddig sem élt társadalmi életet, de most egészen visszavonult; az irodalmi társaságok ülésén egyre ritkábban vett részt, barátait sem kereste fel, lemondott az „Írók és művészek körének“ elnökségéről is. Minden erejét a színház vezetésére összpontosította, szabad óráit pedig családja körében töltötte. Leányai, vejei, szép számmal szaporodó unokái között jól érezte magát, megonyhult, felvidult. Persze kijárt a rákosi kertbe is; palántáit, gyümölcsfáit gondosan ápolta, mércével ellenőrizte növekedésüket s büszkén mutogatta őket látogatóinak.

1878 januárjában megint magasra csapott a hírlapi polómia személye körül. A Népszínházzal kötött szerződésből már csak egy félév volt hátra, s Szigligeti, — alighanem Podmaniczky biztatására, akinek már előzőleg is meszszemű tervet voltak a népszínházzal¹⁷ —, azzal a gondolattal foglalkozott, hogy Szkodsnét visszazserződtesse a Nemzetéhez. Ez persze az egyébként is anyagi nehézségekkel küzdő Népszínház bukását jelentette volna, s mihelyt a Szigligeti által kezdeményezett puhatolózó tárgyalások megindultak az igazgatóság és

¹⁴ Berezik Árpád: *Szigligeti dramaturgiája*. Irodalomtörténeti dolgozatok Császár Elemér 60. születésnapjára. 1934. 32. s. k. 11.

¹⁵ IK. 1934. 9. l.

¹⁶ *A magyar dráma története*. I. köt. 1937. 36. l.

¹⁷ Pukánszkyne Kádár Jolán: *id. m.* 477. l.

a művészno között — aki ezzel a taktikával akart Rákosira fizetésjavítás irányában nyomást gyakorolni! —, a sajtó egyrésze éktelen lármában tört ki. Egészen alpári hangon támadt Szigligetire a Toldy István szerkesztésében megjelenő „Nemzeti Hírlap“ című bulvárújság: „cinikus önzést“, „hazafiatalanságot“, „erkölcstelenséget“ vetett szemére, s a miniszterelnök beavatkozását sürgette. De a magas színvonaláról és tárgyilagos magatartásáról közismert „Pesti Napló“ sem helyeselte a népszínházi vállalkozás veszélyeztetését, hiszen köz tudomású volt, hogy Rákosiek intézménye a főváros magyarosodását szolgálta. A „Hon“ és a „Fővárosi Lapok“ most is védelmükbe vették Szigligetit, míg végül Podmaniczky nyilatkozata, elállván Soldosné visszaszerződöttségétől, tisztázta a helyzetet. Szigligeti udvarias levélben köszönte meg a lapok védelmét,¹⁸ s egy pillanatil sem zavartatta magát napi munkájában.

Mindez jan. 13-a és 18-a között zajlott le. 19-én, egy szombati napon Szigligeti még délután is a színházban tartózkodott, mert a drámaíró bizottság ülésén elnökölt. Öt óra tájban ment haza a Wesselényi-utca 3. sz. alatt lévő elsőemeleti lakására; a színház kapujában még odaszólt a Várszínházba díszleteket szállító kellékeseknek, hogy ne feledjenek el semmit. Otthon Plutarchost olvasgatta, majd vejevel, Mudrony Somával beszélgetett az akkor folyó Balkán-háború eseményeiről. Vacsorára, szokás szerint, csak egy kis levest evett; tíz óra tájban feküdt le, még az ágyban is derülten beszélgetett, Soldosné mellett, sajnálta, hogy nem jön vissza a színházhoz.

Ekkor hirtelen rohamot kapott. Felkiáltott: „A esőpöket!“ Övéi hozzátették, az orvosság azonban már nem használt. „Végem van, nincs segítség...“ — ezek voltak utolsó szavai. Az előhívott orvosok sem tudták a végezetest feltartóztatni, éjjel 1/2-12-kor, két hó híján betöltött 64 éves korában elhunyt. „A szív embere volt egész életében, az a családban, az a baráti körben, az a fejlődő tehetségekkel szemben — és fájdalom! a szív halottja is lett.“¹⁹

A halálhír másnap már korán reggel elterjedt, az Akadémia és a Nemzeti Színház homlokzatára kitűzték a gyászlobogót. A holttestet ideiglenesen a lakásban ravatalozták fel; itt jelentek meg az első részvétlátogatók, itt készítette el Huszár Adolf a halotti maszkot és a jobbkez gipszmásolatát.

Jan. 21-én, hétfőn délelőtt 11 órakor szállították át a temetkezési egyesület emberei Szigligetit a Nemzeti Színház előcsarnokában emelt ravatalra. Ekkor zárták le a koporsót a színház férfi tagjai, fiai: József és Mór, vejei: Kétly Károly, Törs Kálmán, Hutiray Ferenc és Mudrony József, valamint néhány hírlaptudósító jelenlétében.

A temetés délután három órakor kezdődött. A verőfényes, tisztalevegőjú hideg téli napon óriási embertömeg gyűlt össze. A kormányt Perczel Béla képviselte, de ott volt a magyar író- és művészvilág valamennyi számottevő tagja. Az egyházi szertartást Kanovics József józsefvárosi plébános végezte nagy papi segédlettel, utána a színház énekkara rázendített Erkel Ferenc gyászdallamára, majd Feleki Miklós búcsúzott el a halottól a Nemzeti Színház nevében.

¹⁸ Ld. Fővárosi Lapok 1878. 18. sz.

¹⁹ Vadnay Károly, Fővárosi Lapok, 1878. 18. sz.